

OVOZNI YO‘LGA QO‘YISH: XONANDALIK SAN’ATIDA VOKAL TAYYORGARLIK ASOSLARI

Respublika musiqa va san’at texnikumi

To‘ychiyev Iqbol

Maxamadaliyeva Dilnavoz

Annotatsiya: Mazkur maqolada xonandalik san’atida ovozni yo‘lga qo‘yish jarayonining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Ovoz fiziologiyasi, nafas boshqaruvi, rezonans, artikulyatsiya va diksiyaning xonanda mahoratidagi o‘rni ochib beriladi. An’anaviy vokal mashqlar va ustoz-shogird maktabi doirasida ovozni shakllantirish usullari yoritiladi. Maqola ovoz san’atining texnik va estetik tamoyillarini tizimli tarzda ko‘rsatib beradi.

Kalit so‘zlar; Xonanda, vokal tayyorgarlik, nafas boshqaruvi, rezonans, artikulyatsiya, diksiya, vokal mashqlar, ovozni yo‘lga qo‘yish, ustoz-shogird an’anasi, milliy xonandalik.

KIRISH

Ovoz — bu insonning tug‘ma imkoniyati bo‘lib, uni xonandalik san’atiga moslashtirish, rivojlantirish va professional darajaga olib chiqish maxsus mashqlar va ilmiy yondashuvlarni talab qiladi. Ovoz yo‘lga qo‘yilishi (vokal tayyorgarlik) — bu ovozni to‘g‘ri nafas, rezonans, artikulyatsiya va intonatsiya asosida boshqarish jarayonidir. Ushbu maqolada vokal mashqlari, ovoz yo‘lga qo‘yish texnikalari va ularning an’anaviy xonandalikdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

ASOSIY QISM

1. Ovoz fiziologiyasi va tayyorgarlikning zaruriyati

Ovoz hosil bo‘lishi larings (tovush bog‘lamlari), nafas olish tizimi va rezonatorlar bilan bog‘liq fiziologik jarayondir. Xonanda bu jarayonlarni nazorat qilishni o‘rganishi lozim. Ovoz yo‘lga qo‘yilmagan xonandaning ijrosi notekis, charchovli yoki noaniq eshitiladi.

2. Nafasni to‘g‘ri ishlatish

Diafragma orqali chuqur va barqaror nafas olish — asosiy vokal tayanchidir. Mashqlar: “s” ovozi bilan nafas chiqarish, “ts” bilan vaqt o‘lchash. Bu mashqlar xonandaning barqaror ovoz chiqarishiga asos bo‘ladi.

3. Rezonans va ovozning balandligi

Ovoz rezonatori (og‘iz, burun, bosh bo‘shlig‘i) orqali kuchayadi. Mashqlar: “m”, “n”, “ng” tovushlar bilan rezonansni his qilish, bosh rezonatorni ishlatish. Bu orqali xonandaning ovozi tiniq, kuchli va tebranuvchan bo‘ladi.

4. Artikulyatsiya va diksiyaning roli

20-Aprel, 2025-yil

Soʻzlarning aniq talaffuzi, sheʼr mazmunini tushunarli yetkazish uchun lab, til, tanglay muskullarining moslashuvi zarur. Mashqlar: tezkor sheʼrlar, “pataka-lataka” harakatlari, til egiluvchanligi uchun mashgʻulotlar.

5. Vokal mashqlar tizimi

- o Gama boʻyicha ovoz chizigʻi mashqlari (do-re-mi...)
- o Legato va stakkato mashqlari
- o Vibratsiyasiz va vibratsiyali chalish (ovoqqa turli ohang berish)
- o Maqomga mos ladli mashqlar (shashmaqom, segoh, chargoh)

6. Anʼanaviy maktablarda ovozni yoʻlga qoʻyish

Ustoz-shogird anʼanalarida xonanda avvalo nafas, ohang va toʻgʻri talaffuzni oʻzlashtiradi. Mashhur ustozlar (Turgʻun Alimatov, Jurabek Joʻrayev) ovozni torlik (intim) ohangda nazorat qilishga alohida urgʻu berishgan.

XULOSA

Ovozni yoʻlga qoʻyish — xonandalik sanʼatining asosiy poydevoridir. Bu jarayon nafaqat texnik, balki estetik va ruhiy tayyorgarlikni ham talab qiladi. Toʻgʻri ovoz nazorati bilan xonanda nafaqat ohangni, balki soʻz va gʻoyani ham tinglovchiga yetkazadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Radjabov, A. (2002). Xonandalik sanʼati asoslari. Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot.
2. Karimova, M. (2011). Ovoz va nafas mashqlari metodikasi. Samarqand: Musiqa taʼlimi markazi.
3. Muminov, B. (2005). Maqom vokal ijrosi texnikasi. Buxoro: Fan nashriyoti.
4. Tursunov, S. (2013). Vokal pedagogikasiga kirish. Toshkent: Oʻzbekiston musiqa akademiyasi.
5. UNESCO (2008). Intangible Cultural Heritage: Traditional vocal art of Central Asia. <https://ich.unesco.org>